

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 6, Αρ. 2B (2011)

Εναλλακτικές Μορφές Εκπαίδευσης

ΤΟΜΟΣ Β
PART / ΜΕΡΟΣ Β

«Πράγματα και Θαύματα»: Η τέχνη και η τεχνολογία στην υπηρεσία της μετασχηματίζουσας μάθησης σε σχέση με το δίπολο «Εμείς και οι Άλλοι»

Ιωάννης Ζένιος

doi: [10.12681/icodl.823](https://doi.org/10.12681/icodl.823)

«Πράγματα και Θαύματα»: Η τέχνη και η τεχνολογία στην υπηρεσία της μετασχηματίζουσας μάθησης σε σχέση με το δίπολο «Εμείς και οι Άλλοι»

“Wonderful Things”: The art and technology in the service of transforming learning in relation to the dipole “We and the Others”

Ιωάννης Ζένιος

Αρχή Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού Κύπρου (ΑνΑΔ)
Υπεύθυνος Έργου (Αξιολόγηση και Πιστοποίηση των Συντελεστών παροχής κατάρτισης)
Λειτουργός Ανθρώπινου Δυναμικού 1^{ης} Τάξης (Υπηρεσίες Κατάρτισης)
i.zenios@hrdauth.org.cy

Περίληψη

Η εργασία αναφέρεται στη συμβολή της τέχνης και της τεχνολογίας, μέσω κινηματογραφικών, βιοματικών και τεχνολογικών εργαστηρίων, στην ενεργοποίηση της μετασχηματίζουσας μάθησης σε σχέση με τα ζητήματα αντιμετώπισης της διαφορετικότητας. Συγκεκριμένα, τα εργαστήρια αρχίζουν με συμπλήρωση ερωτηματολογίου με «διπολικές ερωτήσεις», μέσω Διαδικτύου, στο οποίο οι συμμετέχοντες στην έρευνα καλούνται να κατατάξουν μια σειρά από έννοιες, όπως «σταυρός», «μισοφέγγαρο», «οικονομικός μετανάστης», «λαθρομετανάστης», «έλληνας», «τούρκος», «αλβανός», «γενίτσαρος», «Πάπας», κλπ σε μια από τις δύο κατηγορίες: «Εμείς» και «Άλλοι». Στη συνέχεια οι συμμετέχοντες, χωρισμένοι σε δύο ομάδες, παρακολουθούν δυο κινηματογραφικές ταινίες (μία η κάθε ομάδα), που παρουσιάζουν από διαφορετική σκοπιά μια συγκεκριμένη πραγματικότητα σε σχέση με το δίπολο «Εμείς και οι Άλλοι» και ακολούθως έρχονται σε γόνιμη και δημιουργική αντιπαράθεση που ενεργοποιεί τη μετασχηματίζουσα μάθηση. Σ' αυτή τη φάση ανακοινώνονται τα αποτελέσματα των «διπολικών» ερωτήσεων, που έχουν εξαχθεί αυτόματα μέσω του ηλεκτρονικού υπολογιστή, και οι συμμετέχοντες έρχονται σε επαφή, μέσω βιοματικών εργαστηρίων, με καινούρια δεδομένα που τείνουν να κλονίσουν ή και να ανατρέψουν τις παγιωμένες αντιλήψεις τους, όπως αυτές εκφράζονται από τα αποτελέσματα των «διπολικών» ερωτήσεων. Τέλος, οι συμμετέχοντες καλούνται να απαντήσουν σε ένα ερωτηματολόγιο μέσω διαδικτύου, το οποίο ουσιαστικά συνοψίζει τα πορίσματα των εργαστηρίων και απεικονίζει τις αντιλήψεις που έχουν μετασχηματιστεί.

Τα κύρια συμπεράσματα της εργασίας αναφέρονται στην καταπλήσσοσα τους συμμετέχοντες ανατροπή που προκαλείται από τη συνειδητοποίηση ότι τα πράγματα δεν είναι πάντοτε όπως φαίνεται να είναι και ότι υπάρχουν πολλές όψεις της πραγματικότητας, η οποία χρήζει σφαιρικής αντιμετώπισης.

Abstract

The paper refers to the contribution of art and technology through experiential workshops for the activation of transforming learning, in relation to the issue of accepting diversity. The workshops begin by completing an online questionnaire with “bipolar” questions, in which respondents are asked to categorise a series of concepts such as 'cross', 'crescent', 'economic migrants', 'illegal immigrants', 'Greek', 'Turkish', 'Pope', etc in one of the categories " We" and "Others". Then the participants are

divided into two groups, each one watching a different film. As the two movies present the dipole "We" and "Others" from a different point of view, the two groups are then brought together in a fruitful and constructive confrontation to each other, which activates the transforming learning. At this stage, the results of the "bipolar" questionnaire are publicised and the participants, through experiential workshops, are given additional information related to the bipolar questions, which tend to change their perceptions. Finally, participants are asked to answer an online questionnaire, which in fact summarises the results of the workshops and illustrates the views and beliefs that have been transformed.

The main conclusions refer to the astounding change caused when the participants realise that things are not always as they seem to be and that there are many aspects of reality.

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τη συμβολή της τέχνης και της τεχνολογίας στην ενεργοποίηση της μετασχηματίζουσας μάθησης. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στη χρήση κινηματογραφικών, βιοματικών και τεχνολογικών εργαστηρίων σε νέους 15-30 ετών στη Λευκωσία της Κύπρου, σε σχέση με τα ζητήματα αντιμετώπισης της διαφορετικότητας.

Κατ' αρχάς αναλύεται το θεωρητικό πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται το θέμα της εργασίας, με έμφαση στην εμπειρική (βιοματική) μάθηση, ως μορφή εναλλακτικής μάθησης, καθώς και στις αρχές της μετασχηματίζουσας μάθησης. Στη συνέχεια παρατίθεται συνοπτικά το πρόγραμμα των εργαστηρίων και ακολούθως παρουσιάζονται αναλυτικά τα διάφορα βήματα / μέρη τους, περιλαμβανομένης της εκτίμησης του χρόνου ο οποίος θα πρέπει να διατεθεί για το κάθε βήμα / μέρος. Επίσης, όπου κρίνεται σκόπιμο, προτείνονται εναλλακτικές εφαρμογές / παραλλαγές των εργαστηρίων, οι οποίες μπορούν να εφαρμοστούν ανάλογα με την περίπτωση. Τέλος, παρουσιάζονται αναλυτικά συμπεράσματα από την εφαρμογή των εργαστηρίων.

Θεωρητικό Πλαίσιο

Η εμπειρική ή βιοματική μάθηση αποτελεί μορφή εναλλακτικής μάθησης, που εδράζεται στη σημασία της εμπειρίας, του βιώματος, στη μαθησιακή διεργασία. Η ελληνική παράδοση από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα συνοψίζει αυτή την αλήθεια (Νατσούλης, 1996) με φράσεις όπως «τον πάθει μάθος θέντα» (Αισχύλου Αγαμέμνων, 178), «γνώσει συ πάσχων» (Σοφοκλέους Αντιγόνη, 1351), «ο παθών ακριβής εστι τη πείρα διδάσκαλος» (Βίος Θεοδοσίου του Κοινοβιάρχου), «το πάθημα, μάθημα» ή «ο παθός, μαθός» (Λαϊκή σοφία). Έστω και αν η διατύπωση αυτή ενδέχεται να εκληφθεί ως μονομερής, ότι δηλαδή αναφέρεται μόνο σε αρνητικές εμπειρίες, εντούτοις, εδώ εκλαμβάνεται υπό την ευρεία της έννοια, ως του αποτελέσματος (πάθημα) ή του υποκειμένου (παθός) του ρήματος «πάσχω» (=παθαίνω). Συνεπώς κάθε εμπειρία, κάθε βίωμα, ακόμα και καθετί που (τυχαία ή ακούσια) μας συμβαίνει στη ζωή («τυχαία» και «ακούσια» μάθηση), είναι δυνατόν να ενεργοποιήσει τη μαθησιακή διεργασία. Επίσης, κοιτάζοντας τα πράγματα από την σκοπιά του αποτελέσματος, η μάθηση επιτυγχάνεται διά της πράξης, της έμπρακτης εφαρμογής ("learning by doing"), της εμπειρικής (βιοματικής) συμμετοχής του υποκειμένου της μάθησης.

Ο Alan Rogers (2002) αναφέρεται σε κριτική προσέγγιση της εμπειρίας και σε ενεργό αναζήτηση νέου υλικού, για να κριθεί η εμπειρία. Τα βιοματικά εργαστήρια, αξιοποιούν όλα αυτά τα στοιχεία και αποσκοπούν στο να φέρουν τους συμμετέχοντες

σε επαφή με «νέο υλικό», καινούριες πληροφορίες, που πολλές φορές έρχονται σε συγκλονιστική αντίθεση, είτε με προϋπάρχουσες παγιωμένες αντιλήψεις τους, είτε με «φρέσκες», μη παγιωμένες ακόμα αντιλήψεις που έχουν σκόπιμα αφηθεί να διαμορφωθούν κατά τα πρώιμα στάδια της βιωματικής διαδικασίας. Γενικά τα εργαστήρια έχουν ως θεωρητικό υπόβαθρο το έργο διαφόρων θεωρητικών και στοχαστών της μάθησης και της σκέψης, με έμφαση στις διάφορες εναλλακτικές μορφές μάθησης. Για παράδειγμα, αξιοποιείται η παρατήρηση ότι ο κριτικός στοχασμός αποτελεί μια σειρά από ερωτήματα σε σχέση με μια εμπειρία, που γεννιούνται ενόψει μιας νέας εμπειρίας, και ο οποίος οδηγεί στην εξαγωγή συμπερασμάτων και τη διατύπωση γενικών αρχών, υποβοηθητικών για την αποτελεσματική διαχείριση νέων εμπειριών (Kolb, 1984, Rogers, 2002, Jaques, 2004). Επίσης, αξιοποιείται η θεωρία της πλάγιας σκέψης (De Bono, 1967) ως βάση για τη δημιουργική μάθηση (Lucas, 2007), η θεωρία της μάθησης σε ομάδες (Jaques, 2004) και η τεχνική των παγοθραυστών (Dixon, 2006, Varvel, 2002, Zenios, 2008). Τέλος και κυρίως, αξιοποιείται η θεωρία της μετασχηματίζουσας μάθησης (Mezirow, 2007), η οποία αναφέρεται στη διεργασία κατά την οποία δεδομένα πλαίσια αναφοράς μετασχηματίζονται για να επιτρέψουν την αλλαγή μέσω του αναστοχασμού και την παραγωγή νέων πεποιθήσεων και αντιλήψεων που θα αποδειχθούν πιο αληθινές.

Το πρόγραμμα

Το πρόγραμμα των τεχνολογικών, κινηματογραφικών και βιωματικών εργαστηρίων περιλαμβάνει τα εξής δέκα βήματα/μέρη:

1. Συμπλήρωση αυτοδιαγνωστικού δοκιμίου μέσω Διαδικτύου
2. Προβολή ταινιών σε δύο ομάδες
3. Εφαρμογή παραλλαγής Παγοθραύστη Αυτόγραφο
4. Ομαδική εργασία (δύο ομάδες) για τις ταινίες
5. Παρουσιάσεις ομάδων σε ολομέλεια και συζήτηση / αντιπαράθεση
6. Παρουσίαση αποτελεσμάτων αυτοδιαγνωστικού δοκιμίου
7. Τροφοδότηση με νέο υλικό και σχολιασμός αποτελεσμάτων αυτοδιαγνωστικών δοκιμίων
8. Γενική συζήτηση
9. Συμπλήρωση ερωτηματολογίου αξιολόγησης μέσω Διαδικτύου
10. Αποτελέσματα αξιολόγησης και Πορίσματα

Τα δέκα αυτά βήματα/μέρη αναλύονται στη συνέχεια.

Αυτοδιαγνωστικό δοκίμιο

Το αυτοδιαγνωστικό δοκίμιο περιλαμβάνει 40 έννοιες (θα μπορούσε να είναι και λιγότερες ή περισσότερες, ανάλογα με τον χρόνο που είναι επιθυμητό να διατεθεί για το βήμα αυτό) και οι συμμετέχοντες καλούνται να τις κατατάξουν σε μια από τις κατηγορίες «Εμείς» και «Άλλοι».

A/A	ΕΝΝΟΙΕΣ	ΕΜΕΙΣ	ΑΛΛΟΙ
1	Σταυρός		
2	Μισοφέγγαρο		
3	Πάπας		
4	Κόκκινο		
5	Γαλάζιο		
6	Έλληνες		

7	Τούρκοι		
8	Ρωμαίοι		
9	Εβραίοι		
10	Αιγυπτιώτες		
11	Σέρβοι		
12	Βούλγαροι		
13	Μακεδόνες		
14	Αλβανοί		
15	Μαύροι		
16	Τουρκόφωνοι		
17	Αλβανόφωνοι		
18	Ελληνόρρυθμοι		
19	Γενίτσαροι		
20	Τουρκοκύπριοι		
21	Οικονομικοί Μετανάστες		
22	Λαθρομετανάστες		
23	Πολιτικοί Πρόσφυγες		
24	Κωνσταντινούπολη		
25	Ισταμπούλ		
26	Αθήνα		
27	Άγκυρα		
28	Ρώμη		
29	Μέγας Αλέξανδρος		
30	Μέγας Κωνσταντίνος		
31	Κωνσταντίνος Παλαιολόγος		
32	Αρματολοί		
33	Κλέφτες		
34	Κολοκοτρώνης		
35	Λόρδος Βύρων		
36	Κεμάλ Αττατούρκ		
37	Μάρκος Βαμβακάρης		
38	Ντενκτάς		
39	Παναγία		
40	Ιωάννης Χρυσόστομος		

Το αυτοδιαγνωστικό δοκίμιο, το οποίο βρίσκεται σε συγκεκριμένη ιστοσελίδα, συμπληρώνεται μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή. Για τον σκοπό αυτό, το συγκεκριμένο βήμα γίνεται σε εργαστήριο ηλεκτρονικών υπολογιστών, ώστε ο κάθε συμμετέχων να έχει τον δικό του ηλεκτρονικό υπολογιστή. Υπολογίζεται ότι για τη συμπλήρωσή του απαιτείται χρόνος περίπου 10 λεπτών. Πρέπει να σημειωθεί ότι σκόπιμα δεν υπάρχει τρίτη στήλη για ουδέτερη απάντηση (π.χ. δεν γνωρίζω / δεν απαντώ) ώστε να υποχρεωθούν να πάρουν θέση. Σημειώνεται ότι δεν έχει τόσο σημασία το ακριβές στατιστικό αποτέλεσμα αλλά η τάση. Γι' αυτό και δεν δίνονται επεξηγήσεις στις διάφορες έννοιες, έστω και αν είναι (σκόπιμα) διφορούμενες.

Παραλλαγές αυτού του βήματος: (α) Να συμπληρωθεί το ερωτηματολόγιο μέσω Διαδικτύου πριν από την έναρξη των εργαστηρίων, με αποστολή στους υποψήφιους συμμετέχοντες σχετικών κωδικών πρόσβασης και (β) Να δοθούν τα ερωτηματολόγια

σε έντυπη μορφή και να συμπληρωθούν χειρονακτικά μετά την έναρξη των εργαστηρίων.

Προβολή ταινιών σε δύο ομάδες

Οι συμμετέχοντες χωρίζονται σε δύο ομάδες, κάθε ομάδα πηγαίνει σε ξεχωριστή αίθουσα προβολής και προβάλλονται δύο ταινίες, μία σε κάθε αίθουσα προβολής. Πρόκειται για δύο ταινίες του Clint Eastwood για τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Συγκεκριμένα η ταινία «Οι σημαίες των Προγόνων μας» και η ταινία «Γράμματα από το Ίβο Τζίμα». Οι δύο ταινίες αποτελούν δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, αφού και οι δυο αναφέρονται σε ένα και το αυτό περιστατικό από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, την προσπάθεια των Αμερικανών να καταλάβουν μια Ιαπωνική νησίδα, με τη διαφορά ότι η κάθε ταινία παρουσιάζει τα γεγονότα ιδωμένα από την πλευρά των Αμερικανών η πρώτη και των Ιαπώνων η δεύτερη. Οι ταινίες είναι διάρκειας πέραν των 2 ωρών, οπότε στο βήμα αυτό διατίθεται χρόνος περίπου 140 λεπτών.

Εφαρμογή παραλλαγής Παγοθραύστη Αυτόγραφο

Παγοθραύστης είναι μια δραστηριότητα που εφαρμόζεται σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, προκειμένου οι συμμετέχοντες σ' αυτά, άγνωστοι, συνήθως, μεταξύ τους, να ξεπεράσουν την αρχική αμηχανία και να εξοικειωθούν ο ένας με τον άλλον και όλοι με τον εκπαιδευτή και το μαθησιακό περιβάλλον, προκειμένου να διευκολυνθεί η μαθησιακή διαδικασία. Στην προκειμένη περίπτωση εφαρμόζεται για τους ίδιους λόγους ο παγοθραύστης, και συγκεκριμένα μια παραλλαγή του Παγοθραύστη «Αυτόγραφο» και επιτυγχάνεται ταυτόχρονα η εξοικείωση των συμμετεχόντων μεταξύ τους ως προς το θέμα των εργαστηρίων.

Το «αυτόγραφο» είναι ένας συγκεκριμένος παγοθραύστης σύμφωνα με τον οποίο οι συμμετέχοντες σε μια κατά πρόσωπο δραστηριότητα κατάρτισης κρατούν ο καθένας μια κάρτα με διάφορες δηλώσεις και ψάχνουν για άλλους συμμετέχοντες που ικανοποιούν κάθε μια από τις δηλώσεις. Όταν βρίσκουν κάποιον, του ζητούν να υπογράψει (αυτόγραφο) δίπλα στη δήλωση την οποίαν ικανοποιεί. Συνηθισμένη πρακτική, αν και δεν είναι απαραίτητη, είναι να χρησιμοποιούνται δηλώσεις που έχουν σχέση με το αντικείμενο του εκπαιδευτικού προγράμματος. Στη συγκεκριμένη περίπτωση χρησιμοποιούνται εννέα δηλώσεις που έχουν σχέση με το θέμα της αποδοχής της διαφορετικότητας:

A/A	ΔΗΛΩΣΕΙΣ	ΥΠΟΓΡΑΦΕΣ
1	Μιλά και μια άλλη γλώσσα εκτός από ελληνικά, αγγλικά ή γαλλικά	
2	Σπουδάζει σε άλλη χώρα, εκτός από την Κύπρο και την Ελλάδα	
3	Ζει μόνιμα σε άλλη χώρα, εκτός από την Κύπρο και την Ελλάδα	
4	Ένας τουλάχιστον από τους δυο γονείς του κατάγεται από άλλη χώρα	
5	Ο ίδιος κατάγεται από άλλη χώρα	
6	Έχει φίλια με πρόσωπα από άλλη χώρα	
7	Έχει φίλια με πρόσωπα που δεν είναι ορθόδοξοι χριστιανοί	
8	Έχει φίλια με μέλη της τουρκοκυπριακής κοινότητας	

9	Έχει φιλία με Μαρωνίτες, Λατίνους ή Αρμενίους	
---	---	--

Για τη δραστηριότητα αυτή μπορεί να διατεθεί χρόνος περίπου 10 λεπτών.

Ομαδική εργασία (δύο ομάδες) για τις ταινίες

Σ' αυτή τη φάση οι συμμετέχοντες εργάζονται στις ομάδες τους, στις δύο ομάδες που σχηματίστηκαν για την προβολή των δύο ταινιών. Η κάθε ομάδα, αφού ορίσει έναν συντονιστή και ένα παρουσιαστή, μέσα από διαδικασία καταγισμού ιδεών απαντά σε συγκεκριμένα ερωτήματα σε σχέση με την ταινία που παρακολούθησε. Οι απόψεις καταγράφονται μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή και ταυτόχρονα προβάλλονται σε οθόνη για να παρακολουθούν όλα τα μέλη της ομάδας. Έτσι ετοιμάζεται και η παρουσίαση την οποίαν η κάθε ομάδα θα κάνει σε επόμενο βήμα στην ολομέλεια.

Πιο συγκεκριμένα, τα ερωτήματα στα οποία καλείται η ομάδα «Σημαίες», δηλαδή εκείνη που παρακολούθησε την αμερικάνικη εκδοχή, να απαντήσει είναι τα εξής:

1. Ποιοι ήταν «εμείς» και ποιοι «οι άλλοι» στην ταινία που παρακολουθήσατε (μπορεί να είναι πολλαπλές οι περιπτώσεις διακρίσεων) και ποιες προκαταλήψεις τους χώριζαν
2. Συζητήστε την έννοια του ήρωα όπως παρουσιάζεται στην ταινία που παρακολουθήσατε. Ποιος είναι ο αληθινός ήρωας, ποιοι τον εκμεταλλεύονται και γιατί;
3. Τι ρόλο παίζει η σημαία στην ταινία;

Εξάλλου, τα ερωτήματα στα οποία καλείται η ομάδα «Γράμματα», δηλαδή εκείνη που παρακολούθησε την γιαπωνέζικη εκδοχή, να απαντήσει είναι τα εξής:

1. Ποιοι ήταν «εμείς» και ποιοι «οι άλλοι» στην ταινία που παρακολουθήσατε (μπορεί να είναι πολλαπλές οι περιπτώσεις διακρίσεων) και ποιες προκαταλήψεις τους χώριζαν και γιατί
2. Συζητήστε την έννοια της τιμής όπως παρουσιάζεται στην ταινία που παρακολουθήσατε. Ποιος είναι ο αληθινά τίμιος άνθρωπος και ποια πράξη θεωρείται ατιμία και προλαμβάνεται ή τιμωρείται με αποκεφαλισμό;
3. Τι ρόλο παίζουν τα γράμματα στην ταινία;

Για τη δραστηριότητα αυτή διατίθεται χρόνος περίπου 40 λεπτών.

Παρουσιάσεις ομάδων σε ολομέλεια και συζήτηση / αντιπαράθεση

Μετά την ολοκλήρωση της ομαδικής εργασίας, οι δύο ομάδες μαζεύονται στην ίδια αίθουσα, προκειμένου να παρουσιάσουν τα αποτελέσματα των συζητήσεων στις ομάδες τους, μεταφέροντας ταυτόχρονα τις εμπειρίες και εντυπώσεις τους από την παρακολούθηση των ταινιών.

Παρατηρείται το φαινόμενο, όσοι παρακολούθησαν την αμερικάνικη ταινία να ταυτίζονται με τους Αμερικανούς και να κατατάσσουν τους Ιάπωνες στην κατηγορία των «Άλλων» και να συμβαίνει το αντίθετο με όσους παρακολούθησαν τη γιαπωνέζικη ταινία.

Στη συνέχεια οι δύο ομάδες τίθενται σε γόνιμη και δημιουργική αντιπαράθεση, μέσα από την οποία ανατρέπονται διάφορες αντιλήψεις που είχαν δημιουργηθεί από την παρακολούθηση καθεμιάς από τις συγκεκριμένες ταινίες.

Για τη φάση αυτή διατίθεται χρόνος περίπου 40 λεπτών.

Παρουσίαση αποτελεσμάτων αυτοδιαγνωστικού δοκιμίου

Σ' αυτή τη φάση παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του αυτοδιαγνωστικού δοκιμίου, όπως αυτά έχουν τύχει αυτόματης επεξεργασίας στο Διαδίκτυο. Για κάθε έννοια παρουσιάζονται στην οθόνη τα ποσοστά που συγκέντρωσαν το «Εμείς» και το «Άλλοι», καθώς και σχηματικά με ραβδογράμματα.

Στο βήμα αυτό, για το οποίο διατίθεται χρόνος περίπου 20 λεπτών, δεν γίνεται σχολιασμός των αποτελεσμάτων, παρά μόνο ενδεχομένως απλές νύξεις, που έχουν ως στόχο να προιδεάσουν τους συμμετέχοντες για το επόμενο βήμα.

Τροφοδότηση με νέο υλικό και σχολιασμός αποτελεσμάτων αυτοδιαγνωστικών δοκιμίων

Η φάση αυτή μπορεί να γίνει είτε με παρουσίαση στην ολομέλεια πληροφοριών από τον συντονιστή των εργαστηρίων, που σχετίζονται με τις έννοιες του αυτοδιαγνωστικού δοκιμίου, κατά τρόπο που υποβοηθείται ο κλωνισμός ή και η ανατροπή παγιωμένων αντιλήψεων, είτε οι συμμετέχοντες εργάζονται σε ομάδες, κατά προτίμηση πενταμελείς, με την κάθε ομάδα να μελετά υλικό που της ανατίθεται και να παρουσιάζει στη συνέχεια τα ευρήματά της, που και αυτά οδηγούν στην ανατροπή παγιωμένων αντιλήψεων. Στη φάση αυτή μπορεί να διατεθεί χρόνος 30 έως 60 λεπτών, ανάλογα με την προσέγγιση που θα ακολουθηθεί. Το υλικό μπορεί για παράδειγμα να αναφέρεται στην προέλευση του μισοφέγγαρου από την αρχαιότητα, στη σημασία του κόκκινου χρώματος στο Βυζάντιο και την Εκκλησία, στα χρώματα των πρώιμων ελληνικών σημαίων, στις διαχρονικά διαφορετικές σημασίες της έννοιας «Έλληνας», στη θεώρηση του Κολοκοτρώνη από τους Αλβανούς ως δικού τους ήρωα, στην ιστορία της ελληνικής διασποράς σε όλο τον κόσμο για καλύτερη ζωή, στην τραγικότητα του φαινομένου του «γενιτσαρισμού» κλπ.

Γενική συζήτηση

Ακολουθεί γενική συζήτηση, κατά την οποίαν εμπεδώνεται το κλίμα μετασχηματισμού των αντιλήψεων και πεποιθήσεων της ομάδας πάνω στο συγκεκριμένο θέμα, αλλά και διαμορφώνεται μια νέα αντίληψη για ανοικτό πνεύμα στην αντιμετώπιση των διαφόρων ερεθισμάτων που δεχόμαστε από το περιβάλλον. Για το βήμα αυτό μπορεί να διατεθεί χρόνος περίπου 30 λεπτών.

Συμπλήρωση ερωτηματολογίου αξιολόγησης μέσω Διαδικτύου

Στη φάση αυτή απαιτείται και πάλιν η χρήση εργαστηρίου ηλεκτρονικών υπολογιστών, ώστε ο κάθε συμμετέχων να διαθέτει τον δικό του υπολογιστή. Το ερωτηματολόγιο συμπληρώνεται ηλεκτρονικά μέσω συγκεκριμένης ιστοσελίδας και αποτελείται από δέκα δηλώσεις, που αναφέρονται στα πορίσματα των εργαστηρίων. Για κάθε μια δήλωση ο κάθε συμμετέχων καλείται να δηλώσει κατά πόσον συμφωνεί ή διαφωνεί και σε ποιο βαθμό, χρησιμοποιώντας τετράβαθμη κλίμακα με τις εξής διαβαθμίσεις: «Συμφωνώ απόλυτα», «Συμφωνώ εν μέρει», «Διαφωνώ εν μέρει» και «Διαφωνώ απόλυτα». Οι δέκα δηλώσεις είναι οι εξής:

A/A	ΔΗΛΩΣΗ
1	Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (ΜΜΕ) λειτουργούν συχνά ως μέσα μαζικής επιρροής
2	Χρειάζεται να προσεγγίζουμε κριτικά τις πληροφορίες οι οποίες μας κατακλύζουν
3	Πολλές φορές τα φαινόμενα απατούν, γι' αυτό πρέπει να αντιμετωπίζουμε τα γεγονότα γύρω μας με κριτική σκέψη
4	Κερδίζουμε σε εμπειρίες όταν είμαστε ανοικτοί στις απόψεις των άλλων
5	Αποδεχόμαστε κάτι ως πραγματικό γεγονός μόνο όταν βασίζεται σε τεκμηριωμένες πληροφορίες και αποδείξεις
6	Πρέπει να βλέπουμε τα ζητήματα του εθνοφυλετισμού και των διακρίσεων και

	από άλλες οπτικές γωνίες
7	Προϋπόθεση για να γνωρίσουμε τον άλλον είναι να γνωρίσουμε πρώτα τον εαυτό μας
8	Για να αποδεχτούμε τον άλλον όπως είναι θα πρέπει να αποδεχτούμε πρώτα τον εαυτό μας με όλα τα χαρίσματα και τα ελαττώματά του
9	Ο σεβασμός προς την ταυτότητα και τον πολιτισμό μας είναι απαραίτητη προϋπόθεση για να σεβαστούμε την ταυτότητα και τον πολιτισμό του άλλου
10	Η υπέρτατη έκφραση της αγάπης είναι να θυσιάσω τον εαυτό μου για τον άλλον

Στη φάση αυτή μπορούν να διατεθούν περίπου 10 λεπτά.

Αποτελέσματα αξιολόγησης και Πορίσματα

Αυτή είναι η τελική φάση των εργαστηρίων, που αφορά την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης, τα οποία εξάγονται αυτόματα από τον υπολογιστή σε μορφή ποσοστών και ραβδογραμμάτων. Αυτά ουσιαστικά συνοψίζουν τα πορίσματα των εργαστηρίων, τα οποία παίρνουν μαζί τους οι συμμετέχοντες ως εφόδια ζωής. Το βήμα αυτό μπορεί να διαρκέσει περίπου 20 λεπτά. Εδώ ολοκληρώνονται τα «Πράγματα και Θαύματα», με την έννοια ότι οι συμμετέχοντες έχουν την αίσθηση ότι συμμετέσχαν σε μια θαυμαστή εμπειρία, μέσω της οποίας έχει σημειωθεί ένας εκπληκτικός μετασχηματισμός συγκεκριμένων αντιλήψεών τους.

Συμπεράσματα

Ο πυρήνας της εργασίας είναι η αξιοποίηση της τέχνης και της τεχνολογίας για την ενεργοποίηση της διαδικασίας της μετασχηματίζουσας μάθησης σε σχέση με τα ζητήματα αποδοχής της διαφορετικότητας.

Με βάση τα αποτελέσματα και τα πορίσματα των εργαστηρίων, εξάγονται τα ακόλουθα συμπεράσματα:

1. Η απόλυτη ή σχεδόν απόλυτη διπολικότητα στις αρχικές αντιλήψεις των συμμετεχόντων παρουσιάζεται σε «ακραίες» ή «ευαίσθητες» έννοιες ή έννοιες συνυφασμένες με την εθνική, πνευματική και πολιτισμική ταυτότητα των συμμετεχόντων, όπως οι έννοιες «Ελληνας», «Τούρκος», «γαλαζίο», «Παναγία», «σταυρός», «μισοφέγγαρο» κλπ
2. Απόλυτη ή σχετική έλλειψη διπολικότητας στις αρχικές αντιλήψεις των συμμετεχόντων παρατηρείται σε έννοιες διφορούμενες ή έννοιες με διπλή ανάγνωση, όπως «Γενίτσαροι», «Μακεδόνες», κλπ
3. Οι συμμετέχοντες παίρνουν θέση υπέρ μιας πλευράς και εναντίον άλλης. Ταυτίζονται σε πολύ μεγάλο βαθμό με τα πρότυπα που προβάλλονται από την κάθε ταινία, ανάλογα με την ταινία που έχουν παρακολουθήσει και τοποθετούνται αρνητικά απέναντι στα «αντι-πρότυπα», όπως αυτά προβάλλονται στην καθεμιά από τις δύο ταινίες.
4. Η ταύτιση αυτή των συμμετεχόντων με μια από τις δύο πλευρές, ανάλογα με την ταινία που έχουν παρακολουθήσει, δεν τους εμποδίζει να αναγνωρίζουν τις αδυναμίες της «πλευράς τους», χωρίς αυτό να κλονίζει την τοποθέτηση που έχουν κάνει υπέρ ή εναντίον της κάθε πλευράς.
5. Η ανταπόκριση των συμμετεχόντων στο «νέο υλικό» είναι θετική, αν και παρατηρούνται στα αρχικά στάδια της επαφής τους με τα νέα δεδομένα σημάδια αντίστασης στην αλλαγή, που οφείλονται στην έκπληξη μπροστά στην ανατροπή που συμβαίνει, η οποία προκαλεί τον κλονισμό παγιωμένων προϋπαρχουσών αντιλήψεων.

6. Οι συμμετέχοντες διαπιστώνουν ότι υπάρχουν πολλές όψεις της πραγματικότητας, η οποία συνεπώς θα πρέπει να αντικρίζεται σφαιρικά.
7. Η μετασχηματίζουσα μάθηση μέσω των κινηματογραφικών, βιοματικών και τεχνολογικών εργαστηρίων προχωρεί, επιτρέποντας σε νέες πεποιθήσεις και αντιλήψεις να αναδυθούν και να πάρουν τη θέση παλαιότερων αντιλήψεων, που εγκαταλείπονται μέσω του κριτικού στοχασμού.

Βιβλιογραφία

- De Bono, E (1967). *The Use of Lateral Thinkin*. Maidenhead, McGraw-Hill, London: Penguin
- Dixon, J. et al. (2006). Breaking the ice: Supporting collaboration and the development of community online. *Canadian Journal of Learning and Technology*. Volume 32(2). Retrieved on 8 June, 2008 from <http://www.cjlt.ca/content/vol32.2/dixon.html>
- Jaques, D. (2004). *Μάθηση σε ομάδες*. Αθήνα: Μεταίχμιο
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall
- Lucas, R. (2007). *Creative Learning – Activities and games that really engage people*, San Francisco: Pfeiffer
- Mezirow, J. et.al. (2006). *Η μετασχηματίζουσα μάθηση*, Αθήνα: Μεταίχμιο
- Rogers, A. (2002). *Teaching Adults*, Maidenhead:Open University Press
- Townsend, J. (2003). *Trainer's Pocketbook*. 10th ed. Alresford: Management Pocketbooks
- Varvel, V. (2002). Icebreakers. University of Illinois. Retrieved on 4 February, 2010 from http://www.ion.illinois.edu/resources/pointersclickers/2002_01/index.asp
- Zenios, I. (2008). *The impact of asynchronous e-icebreakers on adult face-to-face learning*, London: University of Westminster
- Zenios, I. (2009). The impact of asynchronous (distance) e-icebreakers on adult face-to-face learning. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Retrieved on 2 August, 2011 from http://artemis.eap.gr/icodl2009/ICODL_5/My%20Webs/ICODL/A2-PDF/55.pdf
- Ζένιος, Ι. (2010). Η επίδραση ηλεκτρονικών παραλλαγών του Παγοθραύστη «Αυτόγραφο» σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, στο Βαλανίδης Ν. και Αγγελή-Βαλανίδη Χ. (επιμ.). *Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση, Τόμος Ι*, Πρακτικά του 1^{ου} Παγκόπριου Συνεδρίου της ΚΕΤΠΕΕ
- Κόκκος, Α. (αχρονολόγητο). *Η ιδιαιτερότητα και ο σκοπός της εκπαίδευσης ενηλίκων σύμφωνα με τη θεωρία του Jack Mezirow για τη Μετασχηματίζουσα μάθηση*. Στο: *eClass, ΕΠΑ64, Πηγές πληροφοριών*. Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία. Τελευταία πρόσβαση 26/04/2009 από http://eclass.ouc.ac.cy/file.php/59/week%201/mezirow_adult_non_adult3.pdf
- Λιντζέρης, Π. (2007). *Η σημασία του κριτικού στοχασμού και του ορθολογικού διαλόγου στη θεωρία του Jack Mezirow για τη μετασχηματίζουσα μάθηση*. Αθήνα: Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων
- Νατσούλης, Τ. (1996). *Λέξεις και φράσεις παροιμιώδεις*, Σμυρنيωτάκης